

32. Apokaliptika Staroga zavjeta i Knjiga Danijelova

Apokaliptika SZ-a

Apokaliptički pokret jest socio-religiozni pokret nastao nakon babilonskog sužanjstva a do izražaja dolazi napose u periodu 2.st. pr. Kr. – 2. st.n.e. Sa povijesnog gledišta, on se rađa i širi u periodima političke i religiozne krize kada se čini da sve ide loše i da nema druge nego čekati bolja vremena. Svoj maksimum stoga dostiže u vrijeme dominacije Seleukovića i Rima.

Smatra se da je apokaliptički pokret: sljednik proroštva koje se iscrpilo, bilo zbog nestanka napetosti monarhija-proroštvo, bilo zbog nove post-egzilske religioznosti židovstva (judaizma), koje teži produbljenju povijesnog sjećanja i sve kontraste između institucije (kult, svećenstvo) i riječi Božje (proroštvo) regulira pomoću Zakona – Pentateuh je postao normativni zakon. No, apokaliptika sazrijeva tek u kontaktu sa mudrosnim pokretom s kojim dijeli brigu oko raspoznavanja Božje volje u svakidašnjici i pitanje smisla povijesti pred problemom teorije retribucije (Bog dobro nagrađuje a zlo kažnjava); prihvaća utjecaje izraza perzijske kulture (dualizam dobro-zlo; anđeli-demoni; numerički simbolizam) kao i helenističke (dualizma duša-tijelo; zemlja-nebo).

U teškim periodima, apokaliptika nastoji nadu utemeljiti u onome što se još ne vidi, što je skriveno i pripada misteriju Božjem. Otkrivanje jest stoga u samom korijenu pojma *apokaliptika*. U biti, radi se o otkrivanju pobjede dobra nad zlim. Povijest se zato shvaća kao živo iščekivanje uništenja sila zla i prodora Kraljevstva Božjeg. Obilježena iskustvom stalnih teškoća koja povijest nameće, apokaliptika smatra da kao takva nema budućnost i da će dolazak Kraljevstva označiti ne samo kraj povijesti nego i njezinu osudu. Prijelaz od kraljevanja zla u sadašnjosti ka kraljevanju dobra u budućnosti neće biti progresivan nego će nastupiti lomom: uništenje ovog poretka nastupit će u kozmičkoj finalnoj bitki u koju će biti uključena sva bića.

Ovakav pogled na sadašnjost omogućuje zauzimanje odvažnog stava, sve do mučeništva jer se očekuje pobjeda dobra i novi život putem uskrsnuća. Opasnost koju apokaliptička misao nosi za praktičan život jest moguće otuđenje (alijenacija) od sadašnjosti jer se ona shvaća pod utjecajem zla kao i to da je određena za uništenje u završnoj bitki – čemu se onda zalagati za ovaj svijet, za nevažne pojedinosti u svakodnevicu?

Oznake apokaliptičke književnosti:

- **formalne:** vizije o usudu čovječanstva; duhovna uzbuđenost vidioca koji svoje unutrašnje uzbuđenje prenosi u tekst; pouka – „eshatološka etika“ – i poziv na ustrajnost; pseudonimija (autorstvo se pripisuje nekoj velikoj osobi iz prošlosti – Adam, Eva, Mojsije, Danijel, Ezra...); simboli koji su korišteni u toliko rastućoj raznolikosti i kompleksnosti da gotovo onemogućuju

razumijevanje teksta; složenost spisa jer se koristi višejezičnost, spajaju se različite tradicije što izaziva kontradikcije i alogičnost

- **sadržajne:** grčevito iščekivanje kraja svijeta; kozmičke katastrofe; univerzalno vrijeme (podijeljeno u fiksne periode pomoću brojeva 4,7,12); zemaljska zbivanja su odraz onih u višim sferama: tako se međusobno bore anđeli i demoni, pa će dobri ljudi po pobjedi anđela primiti spasenje u vidu slave: to će biti spajanje zemaljske sa nebeskom sferom u kojem će sve poprimiti praiskonske-rajske oznake; spasenje će izvirati iz prijestolja na koje će se popeti Sin čovječji i započeti Kraljevstvo Božje; njega će realizirati posrednik koji biva različito imenovan (Mesija, Sin čovječji, Izabranik) a odredit će ga Bog.

Knjiga Danijelova

Uvodni problemi

Ovu knjigu smatra se vrhuncem SZ-ne apokaliptike; hebr. Biblija je smješta među Spise a u našoj Bibliji se nalazi među velikim prorocima iza Ez. Tekst kojeg nalazimo u ovoj Knjizi u originalu je pisan različitim jezicima: hebrejski (1,1.24a; 9.12), aramejski (2,4b-7,28) i grčki (3,24-90; 13-14). Židovi i protestanti kanonskim smatraju samo dijelove pisane hebrejskim i aramejskim. Mi i grčke smatramo inspiriranima i zovemo ih deuterokanonskima.

Poglavlja 1-13 potječu iz doba makabejske pobune (167-164.g.pr.Kr.) koja je izbila zbog pokušaja helenizacije. Neki su se opirali nenasilno i podnijeli mučeništvo, a neki su pribjegli oružanoj pobuni. U tom kontekstu nastaje Dn: autori se skrivaju iza legendarne osobe Danijela, čuvenog mudraca (usp. Ez 14,14.20), koji se pojavljuje u više dijelova knjige. Iako tekst knjige govori o događajima iz prošlosti (babilonski i perzijski dvor 6. st.pr.Kr.), autori se zapravo osvrću na suvremene događaje i obraćaju se čitatelju koji živi pod Antiohom IV (175-164.g.pr.Kr.).

Sastav knjige i poruka

Knjigu možemo podijeliti na uvod iza kojega slijede tri glavna dijela knjige koji su složeni prema strogo definiranom rasporedu.

Uvod (Dn 1): Danijel i mladi Izraelci koji se opiru poganskoj ishrani poziv su Izraelcima na otpor Antiohu IV koji je zabranio ishranu prema Zakonu.

Tri glavna dijela knjige složena su prema hijastičkom rasporedu A – B – A'. Prvi dio knjige sastoji se od tri manja dijela koji su također složeni prema hijastičkom rasporedu.

A – Izvještaji (Dn 2-7) su koncentrično strukturirani:

A (Dn 2): Nabukodonozorov san o kipu i Danijelovo objašnjenje. Kraljeva završna ispovijest vjere isključuje progone.

B (Dn 3): Nabukodonozor traži od 3 mladića da se poklone kipu; oni odbijaju, bivaju bačeni u peć i čudesno izbačeni.

C (Dn 4): Nabukodonozor pripovijeda san o velikom drvetu kojeg Danijel tumači kao Božji sud nad kraljevom moći.

C' (Dn 5): Baltazarova gozba i misteriozni prst na zidu=slika Antioha IV i kraja njegovog kraljevanja određenog od Gospodina.

B' (Dn 6): odbivši pokloniti se kralju, Danijel je bačen u lavlju jamu i čudesno se izbačiva.

A' (Dn 7): san o 4 nemani, o Pradavnome te o „Sinu čovječjem“ – završetak kraljevanja Antioha IV je zasvjedočen Božjom objavom Danijelu.

Ovi izvještaji simboličkim jezikom naglašavaju superiornost Izraelove vjere u donosu na poganske i žele učvrstiti čitateljevu osobnu vjeru u Izraelovog Boga koji može svoje vjerne osloboditi iz bilo koje neprilike. Ovo je u stvari midraš na način hagade koji prenosi narativnu teologiju.

B – Drugi veliki dio Knjige danijelove čine poglavlja 8-12. Iznoseći tri vizije apokaliptičkim književnim rodovima, autor pokazuje da je ljudska povijest, unatoč ljudskom opiranju, ipak u ruci Božjoj i da je On usmjerava prema svome Kraljevstvu. Nakon svih nevolja bit će uspostavljeno Kraljevstvo mira i pravde u koje će ući svi koji su i u najtežim okolnostima ostali vjerni.

1. vizija (Dn 8): borba ovna i jarca aludira na pad Antioha IV i vjerojatno na osvojenje Jeruzalema od strane Jude Makabejca.

2. vizija (Dn 9): proroštvo o 70 sedmica; to je interpretacija Jer 25,11-12; 29,10 na način SZ-nog tumačenja, tzv. midraša: Jer najavljuje kraj egzila nakon 70 godina, a Dn to primjenjuje na svoju situaciju i iz toga izvodi 70 x 7 godina (70 sedmica) i zaključuje da će progon prestati nakon 490 g., koje će se ispuniti u vrijeme Antioha IV (makabejski ustanci, Antiohova smrt – vidi Knjige o Makabejcima)!

3. vizija (Dn 10-12): donosi iščitavanje povijesti i ustvrđuje da će nakon progona započeti vječni život s Bogom (12,1-3).

A' – Treći dio Knjige Danijelove (13-14) donosi poučne tekstove samo na grčkom; oni govore o nagradi za vjernost Zakonu (Dn 13 – Suzanina nevinost) te donose satiru kojom ismijavaju idolatriju (Dn 14 – Bel i zmaj).

Dn 12,1-3:

U ono će vrijeme ustati Mihael, veliki knez koji štiti sinove tvog naroda. Bit će to vrijeme tjeskobe kakve ne bijaše otkako je ljudi pa do toga vremena. U ono vrijeme tvoj će se narod spasiti - svi koji se nađu zapisani u Knjizi.

²Tada će se probuditi mnogi koji snivaju u prahu zemljinu; jedni za vječni život, drugi za sramotu, za vječnu gadost. ³Umnici će blistati kao sjajni nebeski svod, i koji su mnoge učili pravednosti, kao zvijezde navijeke, u svu vječnost.

Apokaliptička literatura naglašeno se interesira za usud zemaljskih imperija jer je gajila uvjerenje da stvari na ovom svijetu ne mogu krenuti na bolje nego što je sada i da su zato sva kraljevstva osuđena na velike potrebe i raspad. Iz njihova pepela Bog će podići novi svijet u koji će ući samo pravedni. To će biti nova, zlatna era – era mira, blagoslova i napretka. Tada će konačno kraljevati Gospodin.

Ovi su reci pisani u dramatičnim okolnostima Izraelove borbe na kulturnom planu protiv helenizacije a na vojnom protiv snaga Antioha IV u kontekstu makabejskih ustanaka. Ovu posvemašnju borbu za opstanak svoje vjere a i za golo preživljavanje Izraelci su shvaćali kao sudar sila dobra i sila zla. U tako dramatičnim okolnostima Knjiga Danijelova progonjenom i potlačenom narodu upućuje poruku nade: kraljevstvo zla se bliži svome koncu a kraljevstvo nebesko samo što se nije promolilo.

Apokaliptičari su smatrali da Bog oko sebe ima svoje dvorane – anđele tj. *sinove Božje* – i da je svakome od njih povjeren jedan narod na zemlji kojeg će štiti i osiguravati u njemu pravednost. Izraelov anđeo je Mihael. Njegovo ime (*Mi ka El?*) na hebrejskom znači *tko je kao Bog?* Izraelci, nakon svega što su prošli, kada proučavaju svoju prošlost, znaju da nema nikoga kao što je Gospodin, nitko njemu nije ravan. Jedini on može život dati i spasiti.

Ako je itko, onda su Izraelci iskusili što znači napustiti Božju riječ – pokoljenja predaka svjedoče da to nikada nije vodilo napretku naroda nego njegovom rasulu. I stoga, kada narodi svijeta upoznaju Mihaela – da nitko nije kao Bog, tj. kada odbace svoje idole i vrate se Stvoritelju (kada se vrate sa „Adamova puta“), Bog će podići novi svijet.

Već su sada prisutni elementi novoga svijeta – to su oni koji u svojim srcima i životima čuvaju riječ Božju. Oni već sada sjaje svjetlom novoga svijeta (usp. Mt 5,14), iako taj sjaj zatamnjuju bure i nevolje, progonstva u kojima žive. No, kad Bog podigne novi svijet, njihov će sjaj bljesnuti svom snagom. Ovdje nailazimo na prvi jasni i nedvosmisleni navještaj uskrsnuća u SZ-u.